

20385

A „DEÁK FERENCZ”-KÖNYVTÁRA

XX.

**SZABADKŐMIVES
MUNKAPROGRAMM**
a progresszív eszmék- és
intézmények érdekében

A „Deák Ferencz” páholy
1914-ik évi márczius hó
14-iki munkáján felolvasta

MORVAY IZSÓ
hely.. főm.. tv..

Budapest, 1914. Károlyi György kö- és
könyvnyomdája, V, Arany János-utca 1

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

A „DEÁK FERENCZ” □. . KÖNYVTÁRA

XX.

**SZABADKÖMIVES
MUNKAPROGRAMM**
a progresszív eszmék- és
intézmények érdekében

A „Deák Ferencz” páholy
1914-ik évi márczius hó
14-iki munkáján felolvasta

MORVAY IZSÓ
hely. . főm. . tv. .

Budapest, 1914. Károlyi György kö- és
könyvnyomdája, V, Arany János-utca 1

2651

20.385/20

~~Salh. 585 ac~~

Érdemes Főmester Testvér!

Testvéreim!

Mai munkám a „progresszív intézmények ismertetése“ tulajdonképp összhangzásban van azzal a kérdéssel, a melyet előbb óhajtok tárgyalni, t. i. a szabadkőmivesség programjának kérdésével azért, mert véleményem szerint a szövetség első s legfontosabb feladata, a liberális, progresszív eszmék átvitele a profán társadalmakba, hogy mintegy átítatódjék ezen talaj olyannyira, hogy azon többé a reakció, a sötétség, a butaság fel ne burjánozzon.

Ezen cél elérését szolgálják a progresszív intézmények s így mielőtt ezekre reá térnék, engedjétek meg nekem szeretett Testvéreim, hogy a legfontosabb s legaktuálisabb kérdéshez, a munkaprogram kérdéséhez én is, mint a ki ez idő szerint ezen páholy vezetőségéhez tartozhatni szerencsés, röviden hozzászólhassak s bizonyára

nem lesz közönyös elöttetek az én véleményemet is megismerni ebben a kérdésben azért, mert az eddig kifejtett programok — ha azokat minden tekintetben magamévá teszem is, — véleményem szerint tisztán elméleti téren mozogtak, míg e páholynak s egyáltalában a szabadkőművességnek végre olyan programra van szüksége, mely nem tisztán és egyedül oly felolvasások tartását látja szem előtt, a melyek néhány perczre gyönyörűséget, avagy szellemi táplálékot nyújtanak, hanem programra, a mely leszögezi nagy körvonalakban a szabadkőművesség feladatait s egyben kutatva a multak eredménytelenségének okát, a jövőben kifejtendő munkának irányát s tárgyát határozza meg.

Munkának irányát s tárgyát mondtam, produktív munkának, a melynek eredménye, ha azonnal nem is szembeötlő, de konzekvensen folytatva elvégre mégis a kitűzött célhoz juttat.

A munkának programját akarom adni szeretett Testvéreim, a mely végcélban oda tendáljon, hogy a szabadkőművességnek nagy és egyetemes céljait szolgálja, segítve megteremteni egy új, jobb és szebb világot, a hol nincsenek elnyomók és elnyomottak, jogtalanok s jogokkal visszaélők, nyomorgók s vagyonban duslakodók, gör-

nyedők s kizsákmányolók, hanem a hol mindenki igazságosan veszi ki részét a termelés eredményéből, akár tőkájével, akár munkájával működik közre s a hol mindenki, kinek vállaira a nagy közösségnek terhei nehezednek, egyformán részesül minden polgári jogban is.

Testvéreim! Páholyunkban a közel multban, annak egyik legrégibb és igen érdemes tagja, így kiáltott fel: „Meguntam már a frázisokat, melyeket 30 év óta hallok, produktív munkát szeretnék látni!“ Ez a felkiáltás majdnem vád a szabadkőmivesség eddigi munkálkodása ellen. S ha egészen nem is oszthatom ezt a véleményt, nem tagadható, hogy e kijelentés alkalmas arra, hogy az embert gondolkodóba ejtse. Harmincz esztendei szabadkőmivesi munkálkodás eredménytelensége adta bizonyára ajkára e szavakat. S hogy a tovatünő évtizedek után ne fakadhasson szabadkőmives ajakáról ismét ily kijelentés, erről gondoskodni a mi feladatunk.

Hogy a szabadkőmivességnek eddigi munkája nem mutat fel olyan eredményeket, a melyek, ha nem is az emberiség, de legalább hazánk viszonyainak átalakítását illetőleg számbavehetők volnának, annak okait megállapítani legelső feladatunk.

Szerintem ez egyrészt a szabadkőmivesség szellemi s anyagi erejének elaprózásában, szétforgácsolásában, másrészt abban keresendő, hogy a szabadkőmivesség nem fejtett ki eddig intensív munkát oly irányban, hogy eszméivel átítassa a profán társadalom minden rétegét s így azokat a köztudatba vive át, óriási táborot szerzett volna, hadsereget, mellyel a küzdelmet azok ellen vivhatta volna meg, a kik egyrészt agrár uralmukkal kisajátítják az anyagiakat egy-egy társadalmi osztály részére, nem törődve azon néprétegekkel, a melyek munkában görnyedve nyomorognak, másrészt azok ellen, a kik béklyóban s sötétségben tartják a szellemet, azt az isteni adományt, melynek felszabadítása a szabadkőmivesség legfontosabb feladata.

Az anyagi s szellemi javak elaprózása s a szabadkőmives eszmének tisztán szűk körre való szorítása, munkánk eredménytelenségének okai.

A hány páholy, annyi irányzat, annyi alkotás; a helyett, hogy az erők tömörítettnének, hogy egy közös cél érdekében összetevődnének s így az eszközök megerősödnének, minden páholy a maga útján halad, gyakran egyik nem tudván a másikról. Minden páholy a kérdések egész tömegét veszi kalapács alá, a helyett,

hogy a szabadkőmivesi nagy eszmék érdekében közös eljárást tanusítanak.

Testvéreim! Két kérdés marad állandóan előtérben: a választójog kérdése s a klerikalizmus elleni küzdelem. A meddig ennek az országnak nincs olyan parlamentje, melyet a népakarat szabad s hamisítatlan megnyilatkozása következtében megválasztott népképviselők alkotnak, a meddig a születési s vagyoni előjogok biztosította osztályuralom hatalmával hozzák a törvényeket, a melyek így sem demokratikusak, sem liberálisak nem lehetnek: addig a szabadkőmivesség legfőbb feladata, a választójog kérdését, a mely egyedül képes e visszás s igazságtalan állapotot megszüntetni, napirenden tartani.

A kivándorlás csökkentése: megfelelő birtokpolitikával, telepítéssel szekuralizációval; ingyenes népoktatás, a gyermekek modern, felvilágosult szellemben való nevelése, igazságos teherviselés a legteljesebb progresszivitás alapján, helyes vámpolitika, — mely megszüntetheti a drágaságot, — a polgári s proletár társadalom ezen megnyomorítóját, munkaalkalmak nyújtása közmunkákkal s az iparnak s kereskedelemnek fejlesztésével, igazi szociális törvények s berendezkedések meg-

teremtése, mind tisztán és egyedül a népparlament által érhető el.

Ennek kivivására tömörítsék a szabadkőmives páholyok erejüket. A városokban a polgárság s a proletáriátusok szavazatai döntik el a választásokat. Az ipari munkásság fényes szervezetben phalankszként fog megjelenni a legközelebbi választásoknál, míg a polgári társadalom szervezetlenül, tétován fogja szétforgácsolni erejét. A városi polgárságnak tömörítése, a szabadkőmivességeknek, de jól értsétek meg, nem a szabadkőmivességnek feladata s ép ezért nem fázom egy radikális polgári pártnak megalakításától, mely öntudatra ébresztheti a polgárságot. E kérdésnek szülőföldje lehet a páholy, de ha az eszmét megérlelte a páholyok összessége, bocsássa azt utnak a szövetség s kint a profán életben propagálják azt a testvérek, nehogy a hajtás, — azaz az alkotás, — megrontója legyen a fának, melyről sarjadzott: a szabadkőmivességnek.

A reformklub megalakításával való szervezkedés a választójog érdekében, kellett, hogy kudarczczal végződjék, mert a csatában elől állottak, a szabadkőművesség exponált férfiai s azok, a kiket e kudarcz elkedvetlenített, ebben a szabadkőművesség vereségét látva, a szövetség-

ből való kiválást hangoztatják, félreismérik a szabadkőmivesség mai hivatását.

A szabadkőmivesség egyelőre nem lehet harczos szervezet, mert a háborúra nincs még felkészülve s azt vereségnek kitenni annyi, mint vétkes könnyelműséggel bánni a legszebb emberi intézménnyel. A szabadkőmivességnek ez idő szerint csak az a hivatása, hogy mint egy hadvezér kiadja a jelszót, megszabja a teendőt s annak irányát s a testvérek ezrei kitódulva a szentélyekből, künt a profán életben, a profánokkal egyetemben, hajtsák végre a parancsot. Egy radikális polgári párt megalakításának szükségessége annyira átment a köztudatba, hogy talán csak a varázsszónak kellene elhangzani, hogy meglegyen.

A Budapesten már létező legnagyobb polgári szervezet: a demokrata kör, most foglakozik azzal a kérdéssel, hogy az ország összes kereskedelmi alkalmazottjait, első sorban a fővárosban, politikai szervezetbe tömörítse. Ezt az elemet, egy radikális polgári párthoz való csatlakozásra bírni, lehet a szabadkőmives testvérek feladata.

És itt kapcsolódik be a szabadkőmivesség ama teendője, hogy eszméit a profán társadalomba átültesse. Hirdetni

és terjeszteni az eszmét, elvetni a magot abba a talajba, a mely még megmunkálatlan s parlagon hever. Az összes páholyok közös munkákon állapítsák meg azon eszközöket, a melyek eszméik propagálására alkalmasak s mindegyik páholy külön-külön határozza meg azt a területet, amelyet nézete szerint ő megmunkálni hivatott. A mint például a Galilei páholy a főiskolai hallgatóságot vonja be érdekkörébe, addig ép a mi páholyunknak állana módjában a kereskedelmi alkalmazottak között a felvilágosítás munkáját vállalni. E réteg megfelelő intelligenciával, minden haladó s szociális eszme iránt fogékony s így munkánk nemcsak nem nehéz, de háladatos s eredményes is lenne.

Ebből a rétegből fog idővel kifejlődni a gerincze egy hatalmas, önérzetes és munkás polgári társadalomnak s csak a bölcs előrelátás politikáját üzzük, a midőn megelőzve az időket, előkészítjük a talajt abban a tömegben, a mely döntő küzdelmek idején nagy segítségünkre lehet harczainkban.

Ebben a munkában is, mint minden olyan nagy czél érdekében folytatott küzdelemben, a mely a jövőt szolgálja, a páholyok együttműködése nemcsak kívá-

natos, hanem szükséges is, s így a többi páholyok figyelmét e kérdésre irányítani első feladatunk.

A klerikálizmus elleni küzdelmek leg-hathatósabb módja az, hogy hatalma alól a gyermeknevelést s a mezőgazdasággal foglalkozó parasztságot kivonjuk. A gyermek: a jövő. S ezt a jövőt elő-készíteni csak azok tudják, a kikre nevelésük bízva van. A Deák Ferencz páholy lehetne egy páholyközi értekezletnek kezdeményezője, a melyen a páholyokba tömörült tanár s tanító testvérek vegyenek részt, s vitassák meg azon módokat s eszközöket, a melyek mellett a tanítás szabadkőmivesi szellemben lehetséges volna. Hathatós eszköznek tartanám a páholyok összességének bevonásával akár egy ifjúsági folyóiratnak megindítását, a melylyel közelebb férköznénk a gyermek lelkéhez és eszméink magvait e fogékony talajban könnyebben hinthetnők el.

Avagy a „Világot“ birni reá arra, hogy intensivebb támogatással, ifjúsági mellékletet adjon.

A mezőgazdasággal foglalkozó parasztság, másik erős várva a klerikálizmusnak. Ennek lelkét tartja a papság lenyüggözve, s szellemét a sötétség karmaival erősen fogja. Mi szabadkőmivesek nem igen

tudunk közelükbe férközni, de talán volna reá mód, hogy az ő körükben felvilágosító munkát végezhetnénk olykép, hogy szabadkőmives szellemben, népies nyelven szerkesztett kalendáriumokat, avagy a szabadkőmivességet népies nyelven ismerető füzeteket terjesztenénk közöttük.

Ebben a munkában főkép a vidéki páholyok hathatós közreműködése volna szükséges, a mint hogy ezek tudnák leginkább megítélni, mely eszközök és módok volnának e tekintetben célravezetőek.

Az egyes páholyok közötti szorosabb kapcsolat létesítése, irányának, munkálkodásának megismerése megkíváná, hogy az egyes páholyok munkáin, a más páholyok delegáltjai állandóan megjelenjenek, s ezek saját páholyuknak a tapasztaltakról beszámoljanak. Ily módon minden páholy ismerné azokat a kérdéseket, a melyek a többit időnkint foglalkoztatják, s odakapcsolná be a saját munkásságát, a hol azt szükségesnek s jónak látná.

Testvéreim! Páholyunk beléletének fejlesztéséről, a neofiták neveléséről, intézményeink felkarolásáról a legközelebbi alkalommal kívánok szólani, míg az eddig elmondottakból következtetett indítványaimat munkám végén leszek bátor előterjeszteni.

Kedves Testvéreim!

Progresszív intézményeit a szabadkőművességnek ismertetve, tisztában kell lennünk elsősorban azzal, vajjon mely célzt kell, hogy az ilyen alkotások szolgáljanak, hogy megítélhessük egyszersmind, hogy ezen intézmények tényleg a progresszív eszmék terjesztésén munkálkodnak-e, s ha igen, helyes uton-e s minő eredménnyel?

A szabadkőművesség, a mióta tudatára ébredt annak, hogy a jótékonyság gyakorlásában tevékenysége ki nem merülhet, — minthogy munkájának végcélja nem lehet a nyomornak időről-időre való enyhítése, mert ezzel csak pillanatnyi segílyt nyújt s ereje tulajdonkép gyenge ahhoz, hogy minden szenvedőt, szükölködőt gyámolítson — oly eszmék propagálását tűzte ki célul, a melyek a felvilágosodás terjesztését, az ósdi világnézetek átalakítását, a világosság, haladás, emberszeretet, jogegyenlőség szükségességét viszik át a néptömegek nagy rétegébe, hogy így lassanként előkészíttessék az az evolucio, a mely ledönti a régi bálványokat, eltörli az ósdi felfogást, hogy helyettük egy ideális, az igazság s a testvériségen felépült új világnézetet emeljen minél magasabb piedesztálra.

A progresszív eszmék azt propagálják, hogy minden embernek joga a saját sorsát intézni, s annak a nagy közösségnek ügyeibe beleszólni, melyhez tartozik; azt hangoztatják, hogy terhek viselése nem lehet igazságos jogok gyakorolhatása nélkül; azt hirdetik, hogy a felvilágosodás eszközéhez, a tudáshoz mindenkinek hozzá kell férkőzhetnie s le kell tiporni azokat, a kik vasmarokkal sötétségben igyekeznek tartani a népek nagy rétegeit; azt terjesztik, hogy a tanításba igazságot kell belevinni, s a tudomány kérdéseit nem a vallás szempontjából, hanem a természet örök törvényei, a józan ész diktálta egyetlen ráció szerint kell bonczolgatni s magyarázni; azt igyekeznek megértetni, hogy a vallás mindenkinek privát ügye, de ennek segélyével eltakarni szemünk elől az igazságnak napját annyi, mint a haladásnak és így az ember boldogulásának kerekeit megkötni; a progresszív eszmék hirdetik az igazság alapján azt a szociális felfogást, hogy a termelésnél nem a tőke az a közreható faktor, melynek az eredményből az oroszlánrész juthat, hanem a produkálásban a munka vele egyenrangú tényező s mint ilyen az értéktöbblet egyenletes elosztását igényelheti.

Ágoston Péter mondja: „az emberiség sorsát nem meddő gondolatok, hanem a gyakorlatban támadt kényszerű eszmék vitték előre“ s tényleg az elősorolt progresszív eszmék nem olyanok, a melyek bölcselkedés, vitatkozás útján jutottak volna felszínre, ezeket a társadalmak testén támadt sebek vetették fel; ezeket az emberi javakon, — akár szellemiek, lelkiek vagy anyagiak legyenek is, — az uralkodó osztályok, a hatalmon lévők zsarnokoskodása érlelte meg. Ezeket az elégedetlenség, a megnyilvánult igazságtalanság, a nagy tömegek sötétségben sinylődése váltotta ki s a szabadkőmiveseké, a haladás e pionirjaié a feladat, hogy mind maga hirdesse azokat az igéket, melyek felrázhatják az elnyomottakat letargiájukból, mind pedig oly intézmények által hirdettesse, a melyek közel tudnak férközni a nagy tömegekhez.

A progresszív eszmék terjesztésének ellenségei elég számosak s elég hatalmasak. Az általános, egyenlő s titkos választójognak, mely egyedül lenne képes a mai osztályparlamentet népparlamentté átalakítani, azaz olyanná, mely szociális érzékkel bírna, intézményes törvényekkel nyulna bele az igazságtalanság megszüntetésébe, legnagyobb ellensége: az

arisztokráciának, — a gentrynek — s a tőkének osztálya.

A világosság terjesztésének, a lelkek felszabadulásának útját keresztezik, hogy úgy mondjam a kereszttel, — csodálatos a szeretetnek ezen jelvényével — a klerikálisok. E két hatalmas ellenség megtörésére toborozunk hiveket a progresszív eszmék terjesztésével s hogy munkánk lassan halad, annak oka nem abban rejlik, hogy eszméinknek talpköve nem az igazság, hanem hogy gyengék s kevesen vagyunk ahhoz a nagy munkához, melynek kifejtése a nagyobb eredmények eléréséhez szükséges. Alkotásainkat, — melyek fegyvereink a nagy küzdelemben, — utjukra bocsájtjuk, s rövid idő múlva vagy elcsüggedünk, vagy azok hajóját már nem oly szilárd kézzel kormányozzuk, s ha zivatar hányja őket ide-oda, még az evezőket is kiadjuk kezeinkből. Ellenségeink, láttára ilyen eseményeknek, újra vérszemet kapnak, mert ezekből joggal gyengeségünkre következtetnek.

Testvéreim! A szabadkőmivesek munkáját bölcsességnek kellene vezetnie s erőnek végezni. Ha nincs elég erőnk, legyünk olyan bölcssek, hogy ne kezdjük el még a munkát, mert így szépség nem diszithetné; de ha már volt elég bölcses-

ségünk azt elkezdni, tegyük össze az erőinket s akkor biztos disze lesznek neki a szépség.

A szabadkőmivesség munkájának, mint a fizika törvényei szerint minden munkának eredménye, a közreható erőktől függ; e testület munkája lehet eredményes, ha összefog, ha erejét szét nem forgácsolja, hanem összeteszi s egy-egy eszme érdekében centralizálja, legyen az akár agitációra, akár intézményre irányuló.

Megismertette ily módon a progresszív eszméket, azoknak céljait, irányát, hadd szóljak röviden az ezeket szolgáló, nevezetesebb szabadkőmivesi intézményekről.

A legelső intézmény, a mely hivatva van a világosságot a mi szellemünkben terjeszteni: a Galilei-kör, mely az ugyanilyen nevű páholy alkotása. Célja, mint maga mondja, az, hogy a szabad tudománynak s a szabad gondolatnak otthona legyen az egyetemen. Az önképzés eszközével a tudomány szeretetét ápolni és terjeszteni s azt bátran megvédeni minden ellenségével szemben. E rövid szavakban kifejtett cél nem szorul valami bővebb magyarázatra. A főiskolai ifjúságot arra bírni, hogy haszontalan időfecsérlés helyett önmagát művelje, a progresszív eszmék irányában, önmagát az igazi tudományos-

ság katonájává avassa, s ily módon harczos is legyen igaza érdekében azok ellen, a kik a reakciónak zászlaját hordják magasan, de az egyetem ajtójánál leeresztették annyira, hogy oda bevihessék. Az ifjuságnak, a már érett fiatalságnak, a jövő reményének megnyerése eszméink részére, olyan feladat, a melyet minden erőnkől istápolni kell.

Az egyetemi ifjuság a szóbanforgó intézmény életbeléptetése előtt, az ugynevezett „egyetemi körben“, mint hallom, három kártyaasztal és egy billiárd köré tömörült. Tudományos kérdések, az emberiség haladását célzó eszmék nem igen zavartak itt vizet, s némileg mozgalmasabb életet, csak az ismert keresztmozgalom, a véderőtörvényjavaslat elleni agitáció s holmi antiszemita tüntetés keltettek. A keresztmozgalom s egyéb felekezeti torzsalkodások s ellenségeskedések eléggé igazolták, hogy e kérdésbe a szabadkőműveseknek kell belenyulni, hogy kirántassék, a fiatalság abból a szellemi fertőből, a melyben sinylődött.

A Gallilei-kör intensiven fogott munkájához. Ankettekét rendezett, a melyeken kimutatta a diáknyomor egész komor mi voltát s szellemi életének sivárságát. Reá mutatott arra, hogy a társadalomnak kell

közrehatni, hogy a diákság sorsán javíttassék s a diákproletariátus ne szaporíttassék. Tanításával, munkálkodásával egészséges diákszellemet, diákközvéleményt teremtett, de nem személyes izgatással, tisztán a felvilágosítás nemes eszközével.

Állandóan előadásokat tartat az ifjúság ismereteinek kiegészítése és gyarapítása céljából s az egyes tárgyakkal mindig a modern természettudomány és szociológia nézőpontjából foglalkozik. Elégségesnek tartom egynéhány munka tárgyát felemlíteni, a melyből a kör működésének irányára következtethettek. Pl.: a vallás és tudomány, a modern világfelfogás, természettudományi gondolkodás és dogmatikus gondolkodás, a származástan újabb eredményei, Marx gazdasági tanai, a spanyol klerikalizmus története, az irodalom, művészet és esztétika modern felfogása, a magyarság jövője, jogtudomány és szociológia, a törvénytelen gyermek joga, a munkásmozgalmak újabb irányai, a szabadgondolkodás, Galilei és az egyház stb.

A Szabadgondolkodás Magyarországi Egyesülete „Szabadgondolat” czimen havi folyóiratot indított, mely lap munkatársai nagyrészt a Galilei-kör fiatal írógárdájából kerültek ki. E lap az ország szabadgondol-

kodó mozgalmainak hű tükre s a szabadgondolkodó világnézetnek mind erősebb terjesztője. Így a Galilei-kör a progresszív s felvilágosult eszméknek mind nagyobb nagyobb tért hódít s azok, a kik egyszer tanítványok voltak, ilymódon mint apostolai az igének, haladnak előre, hódító utjukon mondván:

„A magyar diákságnak a Galilei-körben tömörült öntudatos tömege, a melyre mint a jövő értelmiségére minden életérdeke és életakarása szinte reáerőszakolja a modern, gazdag, fogyasztó, munka és kenyéradó Magyarországért való küzdelmet, részt kér a nagy munkából. A tudomány adatait, meg nem czáfolható bizonyosságait állítjuk szembe ellenfeleink demagog szólamaival. Meg akarjuk ismertetni az ország igazi bajait és nyomorúságait, a melyeknek elkendőzése, — bármennyire törekszenek is rá ellenségeink, — ma már lehetetlen.“

E pár sorban le van fektetve ezen fiatal gárda munkájának programja. Így nevelve őket, ha kikerülnek az élet küzdelmes porondjára mint érett férfiak, mint ennek a nyomorgó ország értelmiségének egy része, az eredményre való nem minden remény nélkül fogja felvenni a küzdelmet azon cél elérésére, hogy Ma-

gyarországon, a hol a termőföld egyharmada körülbelül 2000 nagybirtokosé, melyből mintegy 2 millió hold a papság kezén van; a hol az ipari termelés csak mintegy 1500 millió értékű, míg Angliáé 30, Németorszáé 25,000 millió, hogy itt, a hol 100,000 emberre 30 orvos esik, hogy hazánkban, a hol évente mintegy 100,000 ember hal meg tüdővészben, a hol az ipari munkás átlagos évi keresete 700, a földmives proletaré 450 korona, olyan állapotok teremteszenek, a melyek ezen anomáliákon gyökeres változtatásokat eszközölve, e haza minden dolgozó polgárának verejtékes munkája jól kiérdemelt díját juttatja.

Testvéreim! Az elmondottakból világos, hogy a Galilei-körnek feladatai nagyok, mélyrehatók; munkája alapos és eredményes. Ép ezért szabadkőmivesi áldozatkészséggel kell oldalukra állanunk és segitenünk őket nagy munkájukban. Az ifjúsággal állandóan törődni, munkálkodása iránt érdeklődni kell; a jezsuitáknak is legnagyobb előnye, az ifjúsággal való állandó érintkezés.

Itt tartom megemlítendőnek a Deák Otthont, a mely a Szent Imre kollegium hatását akarja ellensúlyozni.

Ennek az első pillanatra csak humanitárius intézménynek a progresszív hatásai rögtön nyilvánvalók lesznek, ha meggondoljuk, hogy az egyetemi klerikális ifjuság, a vidéki kongreganista tanárok által a Szent Imre kollegiumba kényszerített elit tanulókból toboroztatik, a hol természetsszerűleg klerikális és antiszociális nevelésük, az előzőhöz méltó befejezést nyer. Ha tehát sikerülne a Deák Otthon nagyobbitásával a vidéki ifjuságot nagyobb mértékben ideterelni, akkor egyszersmind a Galilei-körnek s ezáltal a szabadkőmivességnek megneveljük azt a gárdát, a mely tanulmányai befejeztével vissza kiviszi a vidékre a mi eszméinket.

Az ifjúsággal való kontaktus megszerzésére s megtartására, olykép, hogy annak szellemi s lelki kiművelésére befolyást gyakorolhassunk, azt irányithassuk, igen alkalmas lehetne a „cserkész“ intézmény, a mely megfelelően szervezve s jóhírű, megbízható szabad férfiak vezetése mellett, eszközzé válhatna az ifjuság nevelésére olyan befolyást gyakorolni, hogy ezzel a kongregációk hathatósan ellensúlyozhatók lennének. S ha tekintetbe vesszük, hogy milyen pusztító munkát végeznek a kongreganisták a zsenge lelkek lenyűgözése által, nem szorul bővebb fejtegetésre, hogy

a szabadkőmivességnek eminens érdeke a cserkész intézmény irányítását s fejlesztését kezébe véve, vele felvilágosító munkáját minél intenzívebben folytatni. A kié a gyermek, azé a jövő. A jövőnek biztos alapokra való fektethetése, megkívánja, hogy ezt a kérdést az összes páholyok bevonásával úgy oldjuk meg, hogy a cserkészintézmény, megszabadítva minden klerikális izzótól, — a melylyel ma még bir, — a mi kezünkben váljék erőssé és hatalmassá.

Bárminő anyagi s szellemi áldozattal s munkával létesítjük is az intézmények egész tömegét, azok hatásának eredménye s értéke fel nem ér a helyesen szervezett cserkész intézményével, mert ezzel a gyenge hajtást növesztjük s erősítjük úgy, hogy táplálékul a mi egészséges, becsületes s igaz világnézetünket, felfogásunkat juttatjuk neki.

Nem kevésbé fontos progresszív intézménye a szabadkőmivességnek az Eötvös páholy által nagy agitációval életre hívott napilap, a „Világ“. Tagadhatatlan, hogy a szabadkőmivességnek olyan eszközre volt szüksége, a melylyel eszméit a nép leg szélesebb rétegeibe beviheti. Elvitázhatlan, hogy alkalmasabb mód erre, a nyomatott betűnél, egy lapnál nem igen van. A

milyen nagy volt a lelkesedés és áldozatkészség akkor, a midőn az eszme világot látott, annyira lelohadt az, a midőn a szabadkőmives testvérek a „Világot“ meglátták. A lapnak megjelenése, irányzata, tartalma csalódást hozott.

Lehet, hogy mi túlnagy igényekkel léptünk fel irányában, szentül meg lévén győződve arról, hogy tökéletes alkotást fogunk kapni. A lap a legszélsőbb álláspontra helyezkedve, majdnem ellenszenves formában ment neki mindennek, a mi esetleg másnak tisztelt, szent volt. Megfeledkezett arról, hogy a haladó, felvilágosult eszmék elvethetéséhez legelső sorban a talajt óvatosan kell megmunkálni, a magvetés munkája később következik. Csak az előre kellőkép előkészített talaj érlelhet kalászt, e nélkül elsatnyul, elcsenevészsedik a mag. A „Világ“ agresszivitásának meg volt a kellemetlen következménye. A szabadkőmivességet ebben az országban hatalmas, félelmetes testületnek vélte mindenki, a melynek keze messzire elér, s oda is belenyul, a hol jelenlétét be nem avatottak nem is sejtik. Egy olyan szervezetet láttak benne, a melynek képviselői a társadalmak minden rétegében befolyást gyakorolnak s az ország társadalmi, sőt politikai

kérdéseinek megoldásában, vagy azok megoldásának irányításában intenzíven közrehatnak.

Tagadhatlan, hogy erőink ezen túlbecsülése nem ártott meg szövetségünknek. Sohasem baj, ha ellenfeleink már erősebbnek vélnék bennünket, mint a minők vagyunk. Azonban a Világ iránya provokálta a parlamentben azt a vitát, mely a szabadkőmivesség ügyét vetette fölszínre.

Polonyi Géza, a választójogos koalíciós kormánynak egykori igazságügy-minisztere leplezte le, mint mondá, a szabadkőmivesek garázdálkodását; hatalmát, befolyását, nemzetietlen, vallásellenes mivoltát: félelmesnek, sőt államveszélyesnek festette le.

Csendes, magunk között való munkálkodásunkatsötétnek, gyávának, eszméinket veszedelemeseknek, hazafiatlanoknak deklarálta.

A választ ugyan mérvadó ajkáról, megfelelő módon megkapta a felszólaló. Úgy emlékszem két szabadkőmives képviselő testvér többek között kifejtette, hogy mi nem vagyunk hatalmasak, nem vagyunk erősek; mi csak jótekonyságot gyakorolunk; kezünk sehová el nem ér és absolute veszélytelenek vagyunk. Tőlünk ugyan senkinek félnie

nem kell; eszméink megvitatása, fejtegetése csak önművelődésünket czélozza. A hatalmas háborgó megnyugodott; a közvélemény megtudta, hogy ártatlan báránycák vagyunk, kiknek kisdud játékaik, mint mondák, csak saját mulattatásunkra szolgálnak.

A „Világ“, mint ezen kérdés indirekte felszínre vetője, többet ártott mindjárt csecsemő korában a szabadkőmivességek, mint a mennyit még hosszú ideig használni fog neki, olyannyira, hogy a midőn még rövid életének meghosszabbításához újabb anyagi áldozatok igényeltettek, nem igen mutatkozott hajlandóság a lap kimulásának elhárításához szükséges egyetlen hathatós eszközt: a pénzt, ismét rendelkezésére bocsájtani.

A szabadkőmivesség azonban, hozzá méltó bölcseséggel, arra az álláspontra helyezkedett, hogy kőmivesi alkotást elejteni nem szabad, újra lábra állította ezen intézményét, nem fukarkodván az anyagi áldozatokkal. Tettét nem bánta meg. A „Világ“ ma, új emberekkel az élén, helyes nyomokon halad; megfelelő módon s formában teljesíti hivatását; csak erőben gyenge, hogy eljuthasson mindenhova, a hol kulturmissziót kell teljesítenie. A „Világ“ ma már hű tükre s ismertetője a

szabadkőmivesség progresszív eszméinek s ezek propagálására már inkább megtalálta a megfelelőbb, óvatos, sőt diplomatikus formát, mint előbb. Mint agitációs eszköz, hatalmasabb lehet, mint bármely más intézmény; mert nézeteit, felfogását, véleményét, a napi politikai, társadalmi, közgazdasági s egyéb események ismertetésénél a maga nézőpontjából állítva be; megtanítja a közönséget, az ő szemüvegén keresztül nézni, megítélni a körülötte történeteket.

A „Világ“ azonban elég intenzíve nem teljesítheti hivatását. Ez a profán társadalmakkal szoros nexusban lévő előfutárja eszméinknek nem érhet mindenhova, a hol felvilágosító munkáját végeznie kell. Ép ezért ezen alkotásunkat megerősíteni szabadkőmivesi kötelességünk. Ha a Világ-ra minden szabadkőmives előfizet, — s ez a legkevesebb a mit megtehet, — oly erőhöz jut, a melylyel hathatósabban szolgálhatja céljainkat. Ne felejtjük el, hogy a Világra a választójog érdekében folytatandó küzdelmünkben szükségünk van s ha ezt a csatát megnyerjük, mindent megnyertünk.

Itt tartom megemlítendőnek a Darwin című folyóiratot, a mely népies nyelven igyekszik a tudományt népszerűsíteni és

minden szabadkőmivesi támogatás nélkül teljesíti hivatását, mert megtalálta azt a hangot, a melyen a laikus publikumhoz férközni lehet.

Ezek után reátérhetek, szeretett testvéreim egy olyan alkotásra, mely a mi páholyunk szülötte, s a mely nem kevésbé alkalmas eszköz ahhoz, hogy felvilágosító és tanító munkát végezzen. A Deák Ferencz könyvtára gondolok, a mely mint eszköz, a cél érdekében, a melyet szolgálni hivatva van, annyi, mint egy csepp a tengerben s mégis büszkék lehetünk reá, hogy nevünket viseli. Az oltárhoz, a melyet emeltünk, mint látjuk, szomjuhozva oly tömegben zárandokol el a tudni vágyók serege, hogy a forrás már most is gyengének bizonyul s sokan vannak, a kik nem tudják mellette csillapítani szomjuságukat.

Daczára annak, hogy fővárosunkban állandóan emelkedik a munkásgimnáziumok, szabadliczeumok és népakadémiák száma, az ipari s kereskedelmi proletariátus tudni s tanulni vágyó seregének ismeretei nagyon hiányosak. Ezen intézmények nem képesek annyira magukhoz lánczolni e rétegeket, hogy oda állandóan ellátogassanak s rendszeresen tanuljanak.

Az ipari munkásságot külömben is a szervezkedés, az agitálás, a naponta felmerülő újabb s újabb események, — melyek helyzetére befolyást gyakorolnak s a melyekkel foglalkoznia kell, — annyira igénybe veszik, hogy felolvasásokat, előadásokat nem igen látogathat. Ugyanez áll nagyjában a kereskedelem proletariátusára is. Ép ezért gondoskodni kell arról, hogy ezen nagy néptömegek, a melyek kiemelve a sötétségből hatalmas hadsereget fognak képezni a reakció és klerikálizmus elleni harczban, oly eszközkhöz juthassanak, a melyekkel gyarapíthatják ismereteiket. Ha a város minden kerületében hatalmas nyilvános könyvtárak állanának, a melyekben megfelelő munka jut az olvasó kezébe, a munkás letéve hat órákor szerszámjait, bizonyára be-benézne ide és haza vive egy-egy könyvet, szabad idejét önművelődéssel tölténé el, példát mutatva egyszersmind gyermekeinek, a jövő generációjának.

Én azt vallom ugyan, hogy a felvilágosításra szorulókat ott kell felkeresni, a hol legkönnyebben férközhetünk hozzá. A szervezeteikben, egyesületeikben folytatható az ilyen felvilágosító munka leginkább, mert amott otthonosabbnak érzik magukat, mint nyilvános könyvtárakban.

A fáradozás is eredményesebb lehet, mert egy-egy egyesületben majdnem egyenrangú intelligenciájú ember kerül össze, s ezek szellemi befogadóképessége majdnem egyenlő. Ezen okból, a nyilvános könyvtárak mellett az ugynnevezett vándorkönyvtárakat propagálnám, annyival is inkább, mert a szociáldemokrata párt, nemkülömben utóbbi időben a Galilei páholy az ipari munkásság, napszámos, segédmunkás nevelését és oktatását tervszerűen folytatja s így nekünk, a Deák Ferencz páholynak s az e munkában részt venni kívánó egyéb páholyoknak a kereskedelmi proletariátussal való foglalkozás maradna meg.

A Deák Ferencz könyvtár vezetősége, helyiségében felolvasások tartását is tervbe vette. Bár elvből, — ha e tervnek még oly csekély gyakorlati eredménye lenne is, — nem vagyok ellene, de a helyiség, csekély befogadó képességénél fogva, előadások rendezésére nem igen alkalmas. A felolvasásokkal is, saját otthonaikban kell felkeresni az alkalmazottakat, s nemcsak azt érjük el ezzel, hogy oda hova-tovább minél több- s többen tömörülnek, de megkönnyítjük s elősegítjük a szociális szervezés munkálatait az egyes egyesületek vezetőségeinek is.

Tovább fejleszteni tehát ezen alkotásunkat az itt vázolt irányban, ez a jövőben feladatunk, mert anyagi támogatás segíthet a szenvedőn ideig-óráig, de ha a világosságot adjuk meg neki, ismeretekhez juttatjuk, oly eszköz birtokába kerül, a melylyel maga segít önmagán, s oly fegyverre tesz szert, melyet kezéből többé semmiféle ellenség ki nem csavarhat. A ki megszerezte a világosságot, azt többé a sötétség meg nem kaparinthatja.

A felvilágosítás, az ismeretek terjesztésének feladatát végzi még: a Társadalomtudományok szabad iskolája s az Erzsébet Népakadémia, az utóbbi, mint hallom, nem ép kőmivesi szellemben.

Különösen az alsó néposztály szellemi kiművelésén erősen dolgozik a székesfőváros által létesített V. ker. Népház, mely ugyan nem tisztán kőmivesi alkotás, de nagy szerepe van benne a szabadkőműveseknek is. Az intézmény hatalmas humanitárius működésére nem térek ki, s csak kulturális intézményei tartozhatnak ismertetésem keretébe. Könyvtárában naponta 150-300 olvasó tartózkodik; tudományos és ismeretterjesztő előadásait állandóan, átlagosan mintegy 150—200 hallgató látogatja. Minthogy ez intézmény étkezőket, éjjeli szállókat, foglalkoztató műhelyeket, gyer-

mekotthont tart fenn, az így mind nagyobb tömegben odatóduló szegény népet egyszerűs mind könnyen betereli a kultura áldásait hintő templomaiba.

Tekintettel arra, hogy az ismereteket leginkább nélkülöző, sokszor még analfabéta nép részesül itt a tanítás jótéteményében, a népház intézményét elsőrangú fontosságúnak tartom.

Testvéreim! Szándékosan utoljára hagytam a szabadkőmivesi alkotások sorában a Reformklubbot. Ezen intézményről annyit vitatkoztak már, sokszor a szenvedelem hangján, hogy magam is röviden kívánok csak róla szólni. Az intézmény maga szép reményekre jogosított. Összekötő kapcsot képezhetett volna a kőmivesség s a profán társadalom között. Eszköz lehetett volna minden progresszív eszme terjesztése és térhódítása érdekében folytatott munkában. Így is indult. Csak az általános, egyenlő s titkos választójog érdekében kifejtett agitációja, a választójogi liga megalakítása következtében voltak kénytelenek a klubb éléről visszavonulni azok, kiknek tovább való ottmaradásuk magára a szabadkőmivességre nézve lett volna — mint hallom, — hátrányos. Ismét tanulság arra nézve, hogy a kőmivességnek

exponált férfiai ne álljanak ilyen profán intézmény élén.

Ép ezért volna talán czélszerű a polgárság szervezését immár — nem ezen diszkreditált keretben — megindítani. Nem tartanám helytelennek meglévő profán szervezetet, — a mely demokratikus s progresszív egyaránt — felhasználni a polgárság tömörítésére. A szabadkőmives testvérek bent a páholyban dolgozzák ki a tervet, a melynek alapján az akció folytatandó s álljanak künn a profánok között a mozgalom élére.

Tagadhatatlan, hogy a választójog érdekében folytatandó küzdelemhez egy önzértes, hatalmas, radikális polgári társadalomra van szükségünk, a mely egészében s részeiben öntudatos legyen. Ennek a megszervezése, megerősítése juttathat csak bennünket olyan fegyverhez, a melynek segítségével a mostani feudális és anti-liberális uralom romjain a demokratikus Magyarország felépíthető. A választójog kérdése kell hogy foglalkoztassa első sorban a szabadkőmivességet, mert annak elintézésével a problémák egész tömege nyer megoldást. Ez az az archimedesi pont, a melyre reáhelyezve egy öntudatos, radikális polgári társadalom emeltyűjét, kiemelhető sarkaiból minden a mi kor-

had, romlott, maradi s buta, hogy helyét az egészséges eszmék és világnézetek, a haladás, az igazság s világosság töltse be.

A polgári társadalom tagjai, — azt hiszem egyelőre egyedül a kiskereskedőkre, iparosokra kereskedelmi s magánalkalmazottakra, számíthatunk, — jól értik s ismerik helyzetük tarthatatlan voltát s őket az érintett szervezetbe való tömörülésre bírni nem lehet nehéz. Saját jól felfogott érdekük írja elő nekik azt az utat, mely őket a tömörüléshez vezeti.

Tetsvéreim! Ezekben ismertettem nagyjában a progresszív eszméket s a számottevőbb szabadkőmivesi progresszív intézményeket, megjelölve egyszersmind a teendőket, melyek amazok terjesztésére, emezek kiépítésére szükségesek. A szövetség ereje lehet hatalmas, ha kiki a maga helyén megteszi kötelességét s lehet oly erős, hogy véle megoldhatók mindazon feladatok, a melyek a kőmivességre várnak. Testvéreim! Mi a munkát éjfélkor kezdjük. A tizenkettedik óra ütött. Munkára fel!

Ezek után van szerencsém a következő indítványaimat előterjeszteni:

1. A kereskedelmi alkalmazottak körében felolvasások tartásával felvilágosító munka kezdeményezendő. E kérdés elő-

készítésében való közreműködésre felkérendők az összes páholyok testvérei.

2. Lépjen páholyunk a „Világ“ igazgatóságával érintkezésbe a célból, vajjon hajlandó volna-e lapjához ifjúsági mellékletet adni s minő anyagi áldozatot kívánna egy ilyen lap megindítása?

3. Kérdeztessenek meg a vidéki páholyok, vajjon minő módon tartják lehetségesnek a parasztság felvilágosítását; helyesnek tartanak-e megfelelő naptárak szerkesztését, avagy a liberális eszmének megfelelő kis füzetekben való népies ismertetését s terjesztését?

4. Mondja ki a Deák Ferencz páholy, hogy ezentul minden közérdekű páholy-munkára legalább egy testvért delegál, a ki e páholynak referálni tartozik s hasonló eljárásra kéri fel a többi páholyt is.

5. Hivassanak fel az összes páholyok tanár és tanító testvérei közös munkák tartására a célból, hogy vita tárgyává tétessék, vajjon az ifjúság szabadkőmivesi szellemben való nevelése mely módon volna keresztülvihető, és miként volna lehetséges a kongregációk ellen-súlyozása. Ez utóbbi cél érdekében nem tartják-e hathatós eszköznek a cserkész intézménynek szabadkőmivesi szellemben való megszervezését?

6. Páholyunk kezdeményezze egy páholyközi bizottság kiküldését, a mely alapos tanulmány tárgyává tegye az összes szabadkőmivesi intézményeket s terjesszen elő véleményt azoknak fentartása s fejlesztése tárgyában.

7. Hivassanak fel azon városok páholyai, a melyek egyetemet kapnak s a melyekben jogakadémiák vannak, hogy a Galilei-körhöz hasonló egyesületek létesítését s deák-otthonok alapítását kezdeményezzék.

8. Ha az Eötvös páholynak módjában állott a Világ részére az összes páholyok támogatását megnyerni, nem lehet eredménytelen egy agitáció a célból, hogy a Deák Ferencz könyvtár kibővítésekép vándorkönyvtárak létesítésére szükséges anyagi eszközök megszereztesse.

9. Emberbaráti intézményeink megerősítését szolgáló propaganda eszközzésére bizottság szervezendő, a mely magát nővéreinkkel egészítse ki. A nővéreknek az ilyen agitációba való bevonása csak eredményes lehet.

10. Egy kiküldendő bizottság vegye tárgyalás alá a kérdést, vajjon miként volna lehetséges a főváros, majd később a vidék polgárságát egy progresszív táborba összehozni, akár új párt alakítása útján, akár úgy, hogy meglévő szervezetbe tömöríttessenek.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár